

Tanulás, tudás régi korok iskoláiban

(Dr. Szabó Alfréd előadásának szerkesztett változata. Cegléd, Városi Könyvtár, 2011. okt. 4.)

A művelődés hete – a tanulás ünnepe alkalmából érdemes azon is elgondolkodnunk, hogyan tanultak, hogyan szereztek tudást régi korok iskoláiban.

Alapismereti ismétlésként idézzük fel: tanulás, tudás csak cselekvéssel érhető el, szereshető meg. Minden cselekvésnek valamilyen motívum az elindítója, tehát ez a cselekvés forrása, előidézője. Lényege: a belső készítés. Hogyan alakulhat ez ki? Minden ember testével-lelkével együtt születik meg a legfőbb motívum: a kíváncsiság! „Minden emberi gondolkodás a kíváncsisággal kezdődik.” (Platon)

Tanulás segítségével ismereteket és cselekvési módokat sajátítunk el és rögzítünk. Eredményképpen az ember többre képes. Megértjük, amit korábban nem értettünk. Ahá – élmény, a rácsodálkozás! De hogyan állunk a képességekkel? Kutatások bizonyítják ⁽¹⁾, hogy minden egészséges ember elég gazdag adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy megfelelő társadalmi környezetben (otthoni, iskolai, munkahelyi és közösségi befolyás mellett) legalább egy dologban kiemelkedő jártasságra tegyen szert. Nem lehet véletlen Goethe jó tanácsa: „Egy dolgot jól tudni és végezni sokkal magasabb képzettséget eredményez, mint a féltudás százfelében.” Az előttünk élő sok ezer ős vonásait egyesítő gének olyan sokféleséget jelentenek az egyén számára, hogy meg kell szabadulnunk az öröklött vonások meghatározó szerepének téveszméjétől. Az egészséges ember gazdag adottságokkal rendelkezik, részben ezért vagyunk azok, akik vagyunk, de erre építve fel kell építenünk, meg kell alkotnunk egyedülálló, soha meg nem ismétlődő önmagunkat. A képesség és a motiváltság szorzata a teljesítmény, a tudás. (K · M = T) Az unalom veszélyes. Otia dant vitia! [*A tétlenség minden rossz gyökere. A tétlenség a bajok forrása – az ördög párnája – a bűnök forrása. Iskolai kirándulásokon a legveszélyesebb program a csendes pihenő.*] Ki tud abban segíteni, hogy képességeinket, kíváncsiságunkat nemes célok érdekében hasznosítsuk? Környezetünk! Család, iskola... (pedagógus). Mióta van iskola? Az ókori Athénben a pedagógosz fiúkísérőt jelentett. Az előkelő fiúk már iskolába jártak. A családfő olyan rabszolgát tett meg fiúkísérőnek, akiben minden tekintetben megbízott. Védenie kellett a fiút az útközben ráleselkedő veszélyektől, de arra is vigyázott, hogy el ne csavarogjon, ne barátkozzon hozzá nem illőkkel, illő módon beszéljen... A kísérő az oktatást is mindig végigülte, otthon segíteni tudott a tanulásban, gyakorlásban, ismétlésben. ⁽²⁾ Így lett a legmegbízhatóbb rabszolgából (a pedagógusból) a középkortól tanító – tanár – nevelő.

Ki ne tudná, hogy jó ezer évvel ezelőtt, egy évszázaddal a honfoglalás után, 996 tavaszán nagy nyüzsgés hangjai verték fel az egyik dunántúli erdős dombtetőt. Fából-kőből frissen épült ház állt ott, a bencés szerzetesek új kolostora, mellette egy szűkös kis kápolna. A közeli, távoli környékről gyülekeztek a 10-16 éves fiúk, majd egy szerzetesbarát csitítván őket, betelgette a kápolnába. S a barát ajkán felhangzott a latin gregorián fohász: Veni Sancte Spiritus... [Jöjj el, Szentlélek...], s ezzel történelmi pillanathoz érkeztünk: megkezdődött az első magyarföldi iskola élete Szent Márton hegyén. ⁽³⁾ (A középkori egyházi himnusz szerzője egy angol érsek. Napjainkban is hallható a pünkösdszombat misékben és Mahler VIII. szimfóniájának 3. tételében.) A népiskolák kezdetben ebből nőttek ki, a plébániák szomszédságában. 1868-ig csakis az egyházak voltak az iskolaszervezők! Eötvös József népiskolai törvénye után bárki létesíthetett népiskolákat. A törvény az önkormányzatokat, kötelezte (községi) népiskola állítására, „ha a településen nincs felekezeti iskola, vagy ők nem kívánják a közös működtetést”. Cegléden a felekezetek megtartották iskoláikat, így nyílt arra mód, hogy az önkormányzat tanyán hozzon létre községi iskolákat. A törvény után tíz évvel, 1878-ban született meg az első, Kámánban, bár a szülők 1875-ös kérelme már megnevezi az általuk foglalkoztatott tanítót, Kajlovszky Józsefet. Magániskolaként működött, majd a város megvette a kámáni erdészlakot, iskolává alakította, a melléképületből meg tanítói lakás lett. Ötven év múlva Cegléd határában 18 tanyai-külterületi iskola állt. Hogyan tanultak itt a gyerekek? Milyen tudást szereztek? Legfőbb

érdemük az volt, hogy jelentősen emelkedett az író-olvasó emberek száma. 1870-ben a lakosság 38 százaléka volt írástudatlan, 1890-ben már „csak” 19 százaléka! Pedig a tanítókkal is, a gyerekekkel is sok gond volt akkoriban. A levéltári iratanyagokból ⁽⁴⁾ kiderül, hogy 1883-ban Molnár Zsigmond kámáni tanítót meghallgatta az Iskolaszék, mert sok panasz volt ellene. A szülők szerint hetenként 2-3 napig sem jelenik meg az iskolában, a gyerekek csak verekednek, „egymásról a ruhákat leszaggatják, sőt egymást verekedés közben össze is vérzik.” Továbbá a tanító iszákos. 1891-ben Takács József iskolaszéki elnök azt írja a Kámánban működő Szíjj Sándorról, hogy nem felel meg hivatásának. „Az I. osztály három csoportra van osztva Az első csoport 14 kisbetűt tanult, állítólag...” A második csoport már az ábécé felét ismeri, de újra lehet velük kezdeni, annyira gyengék. „Csak a harmadik csoport /egyetlen egy fiú/ végezte az ábécét két év alatt.” Ugyanakkor Kisteleken szépen haladnak. „Kiss János tanító úr teljes elismerésemet megérdemelte, melyet neki a szülők előtt, azok egyhangú helyeslése mellett, ki is jelentettem. Az iskola bármely városi iskolákkal kiállja a versenyt.” Az Iskolaszékhez benyújtott tananyag-feldolgozások szerint mindenütt Gönczy Pál „Vezérkönyv az abc tanításához” c. munkáját használták. 1869-ben jelent meg Budán. Mai tanítóknak is érdemes áttanulmányozni azt a kötetet, amely elemzi-értelmezi Arany János kitűnő barátjának ezt a könyvét. Okulásul! (A magyar olvasástanítás története Osiris Kiadó Bp. 2001.)

Kíváncsi volt-e régmúlt idők iskolájának gyermeke?

Annyi bizonyos: akkoriban korán keltek a diákok. Aurora musis amica – Auróra (a hajnal istennője) a tudományok barátja – tartotta a latin közmondás, vagyis hajnalban, kora reggel érdemes foglalkozni a tudományokkal. Mai pszichológiai vizsgálatok hosszú sora igazolja a régi mondás igazát. *Sárospatak*, 1621: hajnali 3 órakor kellett felkelni. „Elrendeljük, hogy az ökonómus nagydiák kötelessége legyen: télen, nyáron egyaránt hajnali háromkor húzza meg az ébresztő kisharang kötelét.” *Debreceni kollégium 1657: Az éjféli örök kötelessége*, hogy hajnali három órakor felkeltsék az ökonómus öregdiákot, aki ekkor megkondítja a harangot az ébresztőre. Miért kellett ilyen korán felkelniük? Sokkal szorosabban igazodtak a természethez, a nap járásához, mint mi manapság. Este sötétedés után lefeküdtek. (Világítóeszközök: gyertya, mécses.) Ám az ma is érvényes: hajnalban, vagy este, hétfőn vagy kedden, tévé helyett vagy diszkó helyett naponta elő kell venni a könyvet. Csak így érhetünk el eredményt, csak így lehet fontos a tanulás, így lesz tudás. „Manapság – mondja Jung – csak odáig neveljük az embereket, hogy meg tudjanak élni, megházasodjanak, aztán a nevelés teljesen abba marad, mintha legalábbis teljes lelki felkészültséggel rendelkeznének. Valamennyi fennmaradt, összetett probléma az egyén belátására – és tudatlanságára – van hagyva. Számos elszett és boldogtalan házasság, szakmai kudarc kizárólag a felnőttek nevelésének hiányából adódik. Rengetegen úgy élik végig az életüket, hogy egyáltalán nem ismerik a leglényegesebb dolgokat.” (London, 1954.)

Hogy is gondolta Áprily Lajos 60 évesen? „Ámulni még, ameddig lehet, / amíg szíved jó ütemre dobban, / megőrizni a táguló szemet, / mellyel csodálkoztál gyerekkorodban.”

Sohasem volt könnyű a pedagógusoknak, felnőtteknek állandóan érdeklődővé, csodálkozóvá, kíváncsivá tenni a gyerekeket. Ehhez nagyfokú mesterségbeli tudás és empátia kell. Gárdonyi szerint ugyanis (A láthatatlan ember): „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.”

(1) A bölcs élet titka Bagolyvár Kiadó Bp. 1998.

(2) Mészáros István: Mióta van iskola? Móra 1982.

(3) Mészáros István: Magyar iskola 996-1996. Eötvös Kiadó Bp. 1997.

(4) A Pest Megyei Levéltár Nagykovácsi Osztályának ceglédi iskolaszéki iratai

